

**ПОСТАТІ. ПРОФЕСОР ІВАН
МИХАЙЛОВИЧ ГРИГОРА: ОСНОВНІ
ВІХИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

(до 80-річчя від дня народження)

21 вересня 2008 року виповнилося 80 років від дня народження відомого вченого — ботаніка і педагога, професора кафедри ботаніки Навчально-наукового інституту охорони природи та біотехнологій Національного аграрного університету України, доктора біологічних наук Івана Михайловича Григори.

Народився І.М. Григора 1928 р. у мальовничому селі Вонігове Тячівського р-ну Закарпатської обл. в селянській родині. Батько — Михайло Михайлович Григора — закінчив чотири класи церковно-приходської школи, вільно володів чеською, угорською, німецькою, румунською, сучасною та староеврейською мовами, блукаючи по країнах Європи в пошуках роботи. Зокрема, працював на Закарпатті сплавником лісу Буштинської лісосплавної ділянки. Мати — Ясінка Марія Миколаївна — була неписьменною, колгоспницею і домогосподаркою. Батьки прагнули дати синам освіту, і їхні мрії здійснилися: Іван закінчив університет, а Василь — лісотехнічний технікум і загальновійськове училище.

Дитячі роки Іван Михайлович провів у рідному селі серед дивовижних садів, гірських запашних лук і вікових лісів, які зберігають пам'ять поколінь, спокій та енергію рідної землі, в колі рідних і друзів. Разом з батьками орав, сів, збирав урожай, пас худобу, косив і скирдував сіно, заготовляв дрова. Невтомна щоденна праця стала його першим учителем і водночас збудила інтерес

© Ю.Р. ШЕЛЯГ-СОСОНКО,
Я.П. ДІДУХ,
І.П. ГРИГОРІЮК,
І.О. ДУДКА,
Б.Є. ЯКУБЕНКО, 2008

до світу рослин, які він сприймав у багатстві та розмаїтті барв, мальовничості карпатських диво-краєвидів.

До 1939 р. І.М. Григора проживав у Чехословацькій Республіці, до складу якої входило Закарпаття як Підкарпатська Русь, із 1939—1944 рр. — в Угорщині, бо після окупації Чехії Закарпаття перебувало під протекторатом Угорщини, а з осені 1944 р. ця територія увійшла до складу колишнього Радянського Союзу. Перші п'ять класів він навчався у Воніговській народній школі за чеською системою, з 6-го по 8-й клас — за угорською. У 1945 р. його зарахували до восьмого класу Тячівської середньої школи, де він навчався за радянською системою, опанував нові дисципліни і доклав чимало зусиль для засвоєння рідної української мови, бо раніше її вчили за п'ятьма граматиками. Срібної медалі не отримав саме через письмову роботу з української мови, з якої одержав оцінку «добре». У 1948 р. вступив на біологічний факультет Ужгородського державного університету, який закінчив у 1953 р. з кваліфікацією біолога-ботаніка. Стипендії не одержував, тому підробляв різноробом на залізничному вокзалі, місцевій електростанції, в Анталовецькому піонерському таборі та студентській їдальні університету.

Спеціальність він обрав не випадково, оскільки з дитинства захоплювався рослинами, любов до яких прищепила йому мати, коли він допомагав їй висаджувати і доглядати квіти, працювати в полі, на городі, у саду. В юнацькі роки разом з товаришами часто до пізнього вечора слухав пташині співи, м'який подув теплого вітру, що голубив верховіття дерев, милувався красою чарівних закарпатських краєвидів.

На кафедрі ботаніки Ужгородського державного університету Іван Михайлович ретельно вивчав флору і рослинність рідного краю, опановував тонкощі визначення рослин, взаємозв'язки ценобіонтів і фітоценозів, особливості динаміки заростання скельно-розсіпних едафотопів під дією природних й антропогенних чинників. Його фахову майстерність відшліфовували ботаніки Х. Руденко, О. Різниченко, С. Фодор. Результатом навчання стала дипломна робота на тему «Скельно-розсіпна рослинність південно-східної частини Закарпаття».

Численні наукові установи столиці нашої держави — золотоверхого Києва — завжди приваблювали непересічну молодь, яка бажала до останку присвятити себе науковій діяльності. Закінчивши університет, Іван Михайлович одержав направлення на стажування до Інституту ботаніки АН УРСР, однак такої вакансії там не було. Йому запропонували вступити до аспірантури з відривом від виробництва у відділ геоботаніки. Успішно склавши іспити, він став аспірантом, а науковим керівником йому призначили відомого вченого-геоботаніка доктора біологічних наук професора Єлизавету Модестівну Брадїс. У 1956 р. І.М. Григора успішно захистив дисертацію на тему «Болота нижньої течії річки Стир у межах Української РСР» і отримав науковий ступінь кандидата біологічних наук за спеціальністю «ботаніка». За час навчання в аспірантурі вийшли друком його брошура і чотири наукових статті з рослинності лісів, лук та боліт, тези доповідей наукових конференцій.

23 листопада 1956 р. І.М. Григору зараховують асистентом кафедри ботаніки УАСГН. На формування його наукового світогляду суттєво вплинули відомі вчені-ботаніки, професори П.Ф. Оксіюк (завідувач кафедри ботаніки УАСГН) та М.Д. Рижутін, доценти Ю.Я. Єлін, Л.О. Токарев, інші науковці. Від 1959 р. Іван Михайлович розпочав читати курс лекцій із загальної ботаніки для студентів агрономічного факультету, факультету агрохімії, ґрунтознавства та захисту рослин. Пізніше він викладав загальну і тропічну ботаніку для студентів-іноземців.

Від 1962 р. Іван Михайлович — доцент, у 1970—1979, 1981—1982 та 1988—1998 рр. — завідувач кафедри ботаніки УСГА (нині — Національний аграрний університет).

Після захисту кандидатської дисертації вчений ґрунтовно досліджував болота Північного Лісостепу та Полісся України. У 1980 р. він вступив у докторантуру при УСГА, вміло поєднуючи вагому науково-організаційну та педагогічну діяльність. З професором М.Д. Рижутіним і доцентами Ю.Я. Єліним та Л.О. Токаревим Іван Михайлович опублікував низку наукових статей і методичних розробок для студентів із флори і рослинності України.

У 1988 р. І.М. Григора успішно захистив дисертацію на тему «Походження та динаміка лісових боліт Українського Полісся» в Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного АН України. У 1989 р. йому було присуджено науковий ступінь доктора біологічних наук за спеціальністю «ботаніка», а в 1990 р. — вчене звання професора кафедри ботаніки.

Іван Михайлович уперше в Україні описав 32 болота площею 17 тис. га, занесені до кадастру «Торф'яний фонд України». Він розробив продромус лісових боліт, встановив проювенільну і еувенільну фази генезису лісових боліт України залежно від аналізу геотектонічних процесів, які відбувалися ще до їх появи, виділив 17 нових типів торфових покладів, описав 11 видів торфу, раніше не відомих для Центральної Європи, а також уперше сформулював і розвинув новий перспективний науковий напрям — лісове болотознавство. Опрацювання картографічних і стратиграфічних матеріалів і даних власних досліджень допомогло скласти схематичну карту лісових боліт Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей України. Завдяки його розробкам уперше в умовах Полісся України описано низку нових і рідкісних формацій, виділено змішаний перехідний та верховий типи будови покладів. Слід також зазначити, що професор І.М. Григора одним із перших стояв біля витоків розробки теоретичних засад, прогнозування змін рослинності торфових боліт, природних і антропогенних фітоценозів з метою збалансування агроландшафтів Лісостепу та Полісся України.

Визначним у педагогічній діяльності Івана Михайловича було впровадження технічних засобів навчання з ботаніки, зокрема з машинним і безмашинним контролем, модульно-рейтинговою оцінкою знань студентів. Він запропонував принципово нові форми і методи викладання ботаніки для студентів денної та заочної форм навчання. Значну увагу приділив розробці наукової тематики і зміцненню матеріально-технічної бази кафедри ботаніки, за його ініціа-

тиви і безпосередньої участі створено лабораторію геоботаніки та морфогенезу рослин, придбано нове лабораторне обладнання, вимірювальні оптичні прилади тощо. Водночас підготовлено належну базу для виконання докторських дисертацій М.Д. Рижутіна, О.І. Пидюри, Б.Є. Якубенка та інших науковців.

Професор І.М. Григора був стипендіатом Президента України і відмінником народної освіти України. Впродовж багатьох років його обирали членом профспілкового бюро, заступником декана з роботи зі студентами-іноземцями, секретарем Вченої ради, членом Українського ботанічного товариства, спеціалізованих вчених рад із захисту докторських (кандидатських) дисертацій за спеціальністю 03.00.05 — «ботаніка» Національного аграрного університету, Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Його нагороджено медалями та багатьма почесними грамотами.

Іван Михайлович створив визнану школу ботаніків, а вплив його непересічної особистості сприяв зростанню талановитої молоді. З його ініціативи організовано видання тематичних збірників, присвячених науковим дослідженням кафедри ботаніки. Він збагатив науку працями першорядного значення, самостійно та у співавторстві опублікував понад 170 наукових праць, серед яких — **підручники** (Тихомиров Ф.К., Навроцька А.А., Григора І.М. Ботаніка. — К.: Урожай, 1996. — 416 с. Григора І.М., Алейніков І.М., Лушна В.І., Шабарова С.І., Якубенко Б.Є. Курс загальної ботаніки. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 500 с.; Григора І.М., Шабарова С.І., Алейніков І.М. Ботаніка. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — 484 с.), **навчальні посібники** (Григора І.М., Шабарова С.І., Якубенко Б.Є. та ін. Практикум з ботаніки. — К.: Урожай, 1994. — 272 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є., Алейніков І.М. та ін. Практикум з ботаніки. — К.: Вид-во НАУ, 2003. — 291 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М., Шабарова С.І. та ін. Збірник тестових завдань з ботаніки. Методичний посібник для аграрних ВНЗ III—IV рівнів акредитації. — К.: Аграрна освіта, 2004. — 174 с.; Григора І.М., Верховгляд І.М., Шабарова С.І., Алейніков І.М., Якубенко Б.Є. Морфологія рослин. Навчальний посібник для аграрних університетів. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 143 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є., Алейніков І.М. та ін. Ботаніка. Практикум / За редакцією Б.Є. Якубенка. — К.: Арістей, 2004. — 340 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є. Польовий практикум з ботаніки. — К.: Арістей, 2005. — 255 с.; Григора І.М., Якубенко Б.Є., Мельничук М.Д. Геоботаніка. — К.: Арістей, 2006. — 448 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М., Мельничук М.Д. Геоботаніка. 2-е видання, перероб. та доп. — К.: Арістей, 2008. — 444 с.; Якубенко Б.Є., Григора І.М. Польовий практикум з ботаніки. 2-е видання, перероб. та доп. — К.: Арістей, 2008. — 260 с.), **монографії** (Адамець Ф.Ф., Вергунов В.А., Пидюра О.І., Слюсар І.Т., Григора І.М. Рослинність осушених боліт Лісостепу України. — К.: Нора-прінт, 1999. — 160 с.; Григора І.М., Воробйов Є.О., Соломаха В.А. Лісові болота Українського Полісся (походження, динаміка, класифікація рослинності). — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 515 с.; Григора І.М., Соломаха В.А. Рослинність України. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 445 с.), **словники-довідники** (Якубенко Б.Є., Алейніков І.М., Григора І.М.

та ін. Ботанічні терміни. — К.: Вид-во НАУ, 2001. — 103 с.), а також десять типових програм з ботаніки, геоботаніки, біогеографії, цитології рослин для студентів різного фахового спрямування. За його участю на кафедрі ботаніки Національного аграрного університету створено гербарій, зібраний в Україні та країнах СНД, який налічує понад 20 тис. гербарних аркушів.

Івану Михайловичу були притаманні самовідданість в улюбленій праці, простота у спілкуванні, людяність, ширість, широка ерудиція, висока працездатність, безмежна любов до рослин. Найхарактернішими рисами його наукової діяльності були інтуїція стосовно вибору актуального наукового напрямку досліджень з ботаніки, а також оптимальної стратегії і тактики вирішення конкретних завдань. Він народився і виріс серед природи і все життя самовіддано прагнув її вивчати та зберігати. Для всіх, хто його знав, він був взірцем людини і вченого, взірцем ставлення як до своїх близьких, колег, знайомих, так і до природи. За це його глибоко шанували ще за життя, та в пам'яті наукової спільноти він назавжди залишився невтомним трудівником із самобутнім і багатогранним характером. Заповідані ним наукові принципи втілюють у житті люблячі, щиро вдячні колеги і молоде покоління його учнів, серед яких — два доктори й один кандидат наук.

Пішов із життя І.М. Григора 5 березня 2006 року у вирі духовного натхнення і творчих задумів. Похований на Південному кладовищі м. Києва.

*Ю.Р. ШЕЛЯГ-СОСОНКО
Я.П. ДІДУХ
І.П. ГРИГОРІЮК
І.О. ДУДКА
Б.Є. ЯКУБЕНКО*